

фізико-географічні дослідження

озер, де поширені солонцюваті ґрунти або солончаки. Іншими територіями, де наявні та охороняються такі ландшафти є заповідники. Територій із непорушеним рослинним покривом у районі дуже мало. Всі вони вже майже повністю охоплені об'єктами природно-заповідного фонду.

ВИСНОВКИ. В Мелітопольському районі нараховується 27 видів урочищ, що свідчить про суттєве ландшафтне різноманіття досліджуваної території. Різноманіття спричинене розташуванням району в межах двох підзон степової зони України, а також в межах перехідної зони між Приазовським кристалічним масивом та Причорноморською западиною.

Природні зональні ландшафти здебільшого зберігаються на ділянках, що з тієї чи іншої причини непридатні до господарського використання. Всі вони вже майже повністю охоплені об'єктами природно-заповідного фонду. Враховуючи високий ступінь антропогенної змінності території Мелітопольського району, стає очевидною потреба збереження природних осередків ландшафтного різноманіття.

Література:

1. Атлас Запорізької області /За ред. Ф. В. Зузука. – К.: Укргеодезкартографія, 1997. – 48 с.
2. Бондарець Д. С. Рекреаційні ландшафти Запорізької області [монографія] / Д. С. Бондарець, О. Ю. Дмитрук. – Київ: Видавництво «Альфа-ПК», 2013. – 196 с.
- 3.Звіт про кількісний та якісний склад земель за станом на 10.01.2006 Запорізького обласного головного управління земельних ресурсів. – Запоріжжя, 2006. 27 с.
4. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник./ О. М. Маринич, П. Г. Шищенко – К.: Знання, 2005. – 511 с.
- 5.Скрипко Г. С. Растительность // Методика изучения географии Запорожской области. Часть I. Физическая география. – Мелітополь, 1980. – С. 51-60
6. Черкасова А. І., Кошова Л. М. Ентомофільні культури в паровому полі як медоноси і сидерати // Український пасічник. – 2007. №9. – С. 6-8.
7. Шищенко П. Г. Прикладная физическая география / П. Г. Шищенко. – К.: Вища школа, 1988.-192 с.

*Донець І.А., Арсененко І.А., Стецишин М.М.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

БІОЗЕМЛЕРОБСТВО ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АГРОЛАНДШАФТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті розглядаються питання землекористування в Запорізькій області та пропонуються шляхи екологізації в сучасних умовах.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, екологізація, органічне землеробство, дегуміфікація ґрунтів.

фізико-географічні дослідження

В статье рассматриваются вопросы землепользования в Запорожской области и предлагаются пути экологизации в современных условиях.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, экологизация, органическое земледелие, дегумификация почв.

In the article the questions of land-tenure are examined in the Zaporozhia area and the ways of ecologization are offered in modern terms.

Key words: natural resource potential, greening, organic farming, soil dehumification.

Постановка проблеми. Запорізька область має великий природно-ресурсний потенціал, але тривале сільськогосподарське використання земель призвело до втрати первинної природної продуктивності угідь – де гуміфікації ґрунтів, розвитку ерозії і дефляції ґрунтового покриву, порушенню природних механізмів відновлення і збагачення ґрунтів, та як наслідок втрати їх родючості.

У зв'язку з цим виникла об'єктивна необхідність в екологізації сільськогосподарського виробництва та запровадження альтернативних систем в землеробстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з яких започатковано розв'язання проблем.

Серед вітчизняних вчених дослідженням розвитку органічного виробництва, його виробництва та функціонування займалися такі вчені, як М.К.Шикула, Н.М.Рідей, М.В.Капштик. О.В.Шерстобаєва досліджувала передумови для розвитку органічного виробництва, а Ю.П.Манько – питанням ефективності землеробства. П.М.Скрипчук, Г.М.Шевчук – еколого-економічними аспектами розвитку органічного виробництва.

Мета: проаналізувати стан землекористування у Запорізькій області та запропонувати шляхи по його екологізації в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – одна із найважливіших галузей національного господарства. Вона виробляє 90 – 95% продовольчої продукції, яка споживається населенням та 50-55% сировини для промисловості. За останні роки сільське господарство переживає значну кризу, що призводить до спаду виробництва.

Характерною особливістю сучасного стану сільськогосподарського виробництва є його глобальна криза, яка проявляється у погіршенні фінансово-економічного стану господарств і підприємств, зниження їх доходності і рентабельності, зростання кількості збанкрутілих товаровиробників.

Запорізька область на сьогодні займає 27,2 тис. км², що становить 4,5 % всієї території України, яка займає 603 700 тис. км². Область входить до числа регіонів України, які складають основу її індустріального та аграрного потенціалу. Її частка у загальнодержавних обсягах виробництва – близько 4%, а за окремими товарними позиціями – 12-14%. Але в області йде тенденція до скорочення сільськогосподарських угідь. Якщо проаналізувати

фізико-географічні дослідження

історичному плані, то з початку 70-х років XX ст.. загальна площа сільськогосподарських угідь (зокрема, рілля), поступово скорочувалась з 2261,9 тис. га. у 1961р. до 2116 тис. га. у 1993р., з 1994р. площа сільськогосподарських угідь збільшується до 2246,1 тис. га. За рахунок розвитку фермерських господарств. Площа рілля до 1998 р. була в межах 1925 тис. га., а в період 1989 – 1993 рр. продовжує скорочуватися.

За даними Запорізького обласного управління земельних ресурсів в останній час сільськогосподарські угіддя займають 82,7 % території або 2247, 8 тис. га. З них: рілля - 84,8 % (1906,8 тис. га.), багаторічні насадження - 1,7% (39,2 тис. га.), сінокоси та пасовища 13,5 % (302,4 тис. га.). Площа зрошувальних земель становить 240,4 тис. га. В розрахунку на одного мешканця області припадає 1,01 га. Орних земель, тоді як по країні 0,66 га [4].

Обов'язковим або бажаним є використання сидератів, хоча через економічні чи кліматичні умови це не завжди можливо.

Сівозміни повинні бути визначальними і відігравати провідну роль, тоді як у традиційному землеробстві – допоміжну.

Недоцільним вважають вирощування у сівозміні культур, які особливо вимогливі до забезпечення елементами живлення. Велику увагу приділяють бобовим культурам.

Обробіток ґрунту рекомендується проводити переважно без перевертання скиби і на невелику глибину.

Неглибока оранка (до 15-20 см) допускається лише тоді, коли цього не можна уникнути.

Основною умовою успішної боротьби з бур'янами є дотримання правильної сівозміни і системи обробітку ґрунту в ній.

У боротьбі з шкідниками і хворобами перевага надається превентивним заходами: сівозміні, сорту, обробітку ґрунту.

Важливу роль відіграє увесь комплекс умов для росту і розвитку рослин, що підвищує стійкість посівів до шкідників і хвороб, зокрема застосування змішаних посівів.

При веденні біологічного землеробства перевагу надають культурам, більш конкурентоздатним щодо бур'янів, менш чутливим до хвороб і шкідників і менш вимогливим до забезпечення поживними речовинами [1, 2, 3].

Головними особливостями біологічного землеробства повинні стати:

1. Підживлювати слід не рослини, а корисні мікроорганізми, які забезпечують переробку рослинних решток і матеріалів на поживні речовини і гумус.

Головну роль у забезпеченні ґрунтової мікрофлори енергетичним матеріалом і в постачанні рослинам поживних речовин виконують органічні добрива. Як дуже цінний вид добрив розглядають гній. Використання компостів передбачено усіма різновидами системи

фізико-географічні дослідження

біологічного землеробства, деякі з них допускають застосування гною тільки в компостованому вигляді [1,3,5].

Кліматичні умови Запорізької області характеризуються високими температурними ресурсами з чітко означеною посушливістю. Умовно область ділиться на три природно-кліматичні зони: зону степу, степову посушливу та сухостепову. Рельєф рівнинний. Ґрунти переважно чорноземні. Такі кліматичні умови максимально сприяють розвитку сільського господарства, дають змогу вирощувати майже всі сільськогосподарські культури, отримуючи високі врожаї.

Враховуючи землеробські традиції, область спеціалізується на виробництві зернових, олійних та овоче-баштанних культур.

На сучасному етапі розвитку суспільства всі аспекти економічного зростання тісно пов'язані з науково-технічним прогресом, який охоплює широке коло проблем, розробка яких відкриває перед сільськогосподарськими підприємствами широкі можливості для подальшого вдосконалення виробництва, збільшення обсягу продажі товарів вищої якості й одержання прибутків. Забезпечити стабільний, конкурентно-спроможний і сталий розвиток сільського господарства в умовах глобалізації та інтеграційних процесів можна лише в тому випадку, коли цей розвиток здійснюється на основі інноваційно-інвестиційної моделі. Органічне поєднання інноваційної та інвестиційної діяльності, вкладання коштів у сучасні інноваційні технології та виробництво інноваційних продуктів слід розглядати як найважливішу передумову ефективного функціонування вітчизняного сільського господарства та інших галузей АПК у відкритому конкурентному середовищі.

Найпривабливішою галуззю сільськогосподарського виробництва області для вкладення інвестицій залишається рослинництво, що обумовлено швидко, порівняно з іншими галузями, окупністю вкладених коштів. Так, основні напрямки інвестицій в рослинництво це: розширення площ посівів високопродуктивними сортами і гібридами, придбання техніки; розширення площ зрошуваних земель; виробництво екологічно чистої продукції та ін.

За роки активного, бездумного господарювання в сільському господарстві, відбулося виснаження землі, "захімізування" її добривами та гербицидами, і, як результат – перенасичені нітратами продукти, що згубно впливають на здоров'я людей.

Щоб забезпечити високу врожайність сільськогосподарських культур, хлібороби змушені збільшувати кількість хімічних речовин, які вносяться в ґрунт, що знищує його мікрофлору та фауну – основних відтворювачів родючості та погіршує якість продукції. Як наслідок родючість ґрунтів виснажується. Все це і стало передумовою розробки Національної програми природного землеробства. Головна її мета – досягнення високого

фізико-географічні дослідження

сільськогосподарського, економічного та екологічного ефектів відродження на території України кращих землеробських традицій, які стануть основою екологічно чистого та економічно доцільного виробництва сільськогосподарської продукції.

На сьогодні – природне, або як його ще називають, органічне землеробство – це поняття, землеробства і сільського господарства: біодинамічне, органічне, агрономічні техніки з використанням енергоінформаційних чинників, мікроагрономічної техніки на основі використання черв'якових компостів, гумінових препаратів і сидератів та інших технологій, які виключають використання хімічних добрив, отрути, ГМО.

Всі ці напрямки органічно поєднуються, і кожен є лише частиною загального поняття – природне землеробство. Переваги його аж надто очевидні. Відроджується родючість ґрунтів, вони очищаються від хімії, вибудовується ланцюжок – екологічно чисте виробництво – екологічно чисте виробництво – екологічно чиста переробка – екологічно чисті продукти – здорова нація. Крім цього, органічне землеробство стимулює розвиток тваринництва, дає можливість вирощувати більш дешеву продукцію, ніж при інтенсивному землеробстві, забезпечує найбільш гармонійне поєднання екології з економікою, відповідає концепції екологічної політики України. В даний момент йде перехід господарств на запровадження органічного господарства (хоча дуже повільно) [3,5].

При цьому спостерігається врожайність всіх сільськогосподарських культур. Методи природного господарювання в Запорізькій області це - паростки нових методів господарювання на землі. Нові методи землекористування, яким сьогодні немає альтернативи, потрібна інформаційно-просвітницька та консультативна робота з пропаганди принципів природного господарства. З цією метою створені та створюються Центри природного землеробства в Дніпропетровську, Полтаві, Житомирі, Києві та починає діяти в Запорізькій області. Вони запропонують аграріям спеціальну літературу щодо методів органічного землеробства, шляхи його впровадження та знайомством з практичним досвідом роботи господарств, де органічне землеробство вже дало переконливі результати. Організуються консультації та семінари з цього питання [1,6].

Висновки. Органічне виробництво залишається важливою галуззю розвитку АПК України і необхідною умовою екологізації сільськогосподарського виробництва. Не виникає сумніву, що для його розвитку потрібна не лише комплексна державна підтримка, але й ефективна науково-методологічна база. Незважаючи на те, що на сьогодні у вітчизняній науці існують дослідження щодо органічного виробництва та різноманітних його аспектів, поглибленого опрацювання, але й виникає ще чимало питань. Передусім це стосується технологічних аспектів виробництва, особливо в розрізі формування методів переходу до органічних форм господарювання й технологій вирощування продукції рослинництва і

фізико-географічні дослідження

тваринництва для відповідності нормам органічних стандартів, а також пошук шляхів та ефективних моделей органічного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агроекологія: Навч. посібник / О.Ф. Смаглій, А.Т. Кардашов, П.В. Литвак та ін. – К.: Вища освіта, 2006. – С. 610-614.
2. Антонєць А. С. Формування ринку екологічно безпечної продукції при органічному землеробстві / А. С. Антонєць, В. В. Писаренко, Т. В. Лук'яненко [та ін.] / Економіка АПК. - 2010.-№ 12. - С. 76-78.
3. Антонєць С. С. Регіональний аспект біологізації землеробства: напрямки досліджень, здобутки і перспективи / С. С. Антонєць, В. М. Писаренко, М. М. Опара // Вісник Полтавського державного сільськогосподарського інституту. - 2001.- № 4. - С. 14-19.
4. Бондарец Д.С., Стецишин Н.Н., Прохорова Л.А., Завьялова Т.В. СпособыповышенияэффективностииспользованияагроландшафтовЗапорожскойобласти (Украина). - Журнал «География и природныересурсы». -2014. - Т. 35. №2. – С. 174-179.
5. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві / Шикуніа М.К., Антонєць С. С, Андрієнко В. О. [та ін.]; під ред. М. К. Шикуніа. - К. :Оранта, 1998. - 680 с.
6. Капштик М. В. Ґрунтозахисні технології як передумова органічного землеробства / М. В. Капштик, О. В. Демиденко // Агроекологічний журнал. - 2011. - № 2. - С. 52-58.